

PRAVDY A OMYLY DUCHOVNÉHO VÝSKUMU

RUDOLF STEINER

GA 69a

II. Ako sa dá vyvrátiť duchovná veda?

19. marca 1911, Praha

Názov dnešnej prednášky *Ako sa vyvracia teozofia?* sa môže na prvý pohľad zdať zvláštne. Zdalo sa mi však, že by to mohol byť dobrý úvod na pochopenie teozofického alebo duchovno-vedeckého svetonázoru, aby sme svoje myšlienky nechali blúdiť nad touto témou. Ak si duchovná veda chce získať srdcia mnohých súčasníkov, je obzvlášť potrebné, aby to nebol len svetonázor, ale aby z tohto svetonázoru a filozofie života vychádzali podnety, ktoré by nám mali dať silu, istotu a nádej na život.

Nič nie je pre svetonázor nebezpečnejšie ako fanatizmus. To sa presadzuje práve pri rôznych svetonázoroch; každý to vie. Ak by teozofia alebo duchovná veda mala dať impulz práve týmto smerom, musí byť nefanatická, to znamená úplne pochopiť jej odporcov a ich námietky. Ako ľahko možno považovať súpera za nelogického, možno dokonca za zlého človeka? Duchovná veda by sa mala dostať do pochopenia protivníka a jeho dôvodov. Má na to všetky dôvody. Vskutku, môže uspokojiť niektoré túžby života, ale na druhej strane treba povedať, že cesta k uznaniu platnosti jeho tvrdení a učení je dosť ďaleko do hĺbky. Ťažkosti, ktorým čelí niekto, kto chce svedomito nájsť cestu k teozofii z každodenného života, sú len tie najväčšie.

Chcem preto pripraviť prednášku, ktorú tu budem mať 25. marca a ktorá pozitívne uvedie do bytia teozofie so zvážením možných a do istej miery oprávnených námietok. Aby sme však mohli hovoriť o takýchto námietkach, musíme sa len dohodnúť, čím chce teozofia – tu mienená – byť. Pretože je isté, že človek nemôže byť úspešný so žiadnou teozofickou knihou. Predovšetkým chcem hovoriť o teozofii,

pokiaľ tvrdí, že sa berie vážne ako veda. Čo je teraz teozofia, ak si odmyslíme všetko, čo sa jej diletantsky lepí na päty?

Teozofia chce byť svetonázorom, ktorý vedie do duchovného sveta. Chce to vedecky zdôvodniť tento názor, ktorý tvrdí, že za všetkým, čo naše zmysly hovoria o vonkajšom svete, čo naša myseľ zapojená do mozgu hovorí o vonkajšom svete, možno rozpoznať duchovný svet. V tomto duchovnom svete sú len dôvody všetkého, čo sa odohráva v zmyslovom svete a v intelektuálnom svete.

Ním by sme sa však ako teozofi veľmi nelíšili od zástancov toho či onoho svetonázoru. Od dnešného dňa je stále viac ľudí, aj z vonkajšej vedy, presvedčených, že za všetkým, čo môže vonkajšia veda skúmať, sa skrýva niečo iné, čo je spočiatku neznáme. Pre teozofiu alebo duchovnú vedu nie je podstatné, že niekto pripúšťa, že za akýmkoľvek fyzickým jestvuje niečo duchovné, ale podstatné je, že ľudská bytosť do určitej miery rozpoznáva a vo vyššej a vyššej miere – ak umožňuje svojej vlastnej duši – čo je za fyzickým svetom. Teozofia alebo duchovná veda nemôže súhlasiť s tými, ktorí tvrdia, že ľudské poznanie má svoje hranice. — Musíme sa však ako ľudia obmedziť na to, čo zmysly rozpoznávajú, čo môže metodická veda skúmať. Môžeme však predpokladať, že tieto hranice ľudského poznania možno stále viac a viac rozširovať, aby človek rozvíjal svoje kognitívne sily, aby dokázal rozpoznať svety, ktoré sú odlišné od sveta, v ktorom sa spočiatku nachádza so svojím normálnym vedomím. Z tohto hľadiska je teozofia nerozlučne spojená s požiadavkou, aby človek mohol rozvíjať duchovné zmysly, duchovné oči a uši, vyššie orgány, nie vyššie telesné orgány, ale vyššie duchovno-duševné orgány, aby pre neho v určitom čase nastal ten veľký moment. odohráva sa. Ak sa to deje aj na vyššej úrovni, napriek tomu to môžete prirovnať k momentu, ktorý prežíva slepo narodený, ak po operácii vidí. Kým predtým mal okolo seba tmu, teraz sa mu predstavuje svet svetla, foriem a farieb. Tak je možné, aby každá duša zakúsila okamih prebudenia v inom svete, aby videla iný ako vo svete s normálnym vedomím. V charakterizovanom zmysle treba tento nový svet považovať za vyšší, nadzmyslový.

Potom teozofia ukazuje prostriedky, ako spôsobiť takýto moment prebudenia. O týchto prostriedkoch budem hovoriť najmä v nasledujúcom rozhovore. Dnes chcem len načrtnúť teozofický svetonázor.

Predstavme si moment zaspávania, kde sa zastavia všetky vonkajšie dojmy a kde prestane fungovať rozum, ktorý sa rozprestiera ako sieť o zmyslovom vnímaní. Môžeme povedať, že v takom prípade je ľudská bytosť v inej forme existencie; nemôže vnímať nič okolo seba, ak sa zastavia dojmy zmyslového sveta a práce rozumu. Samozrejme, len skutočná skúsenosť môže rozhodnúť, či je potrebné, aby človek vždy dostal iný stav, ak neprijíma žiadne dojmy zo zmyslového sveta, ktorý sa podobá spánku, alebo či môže existovať aj iný stav. Rozhodnúť o tom môže len skúsenosť tých, ktorí prešli intímnou prácou duše, ktorou si vypestovali také silné duševné impulzy, že sa im môže stať niečo, čo sa podobá momentu zaspávania a predsa sa od neho radikálne líši. . V tomto ohľade pripomína zaspávanie, že sa zastavia všetky vonkajšie zmyslové dojmy a intelektuálne aktivity. Iné je to preto, lebo ten, kto sa chce stať duchovným bádateľom, robí svoju dušu činnosťou cvičeniami a z jej hĺbky dostáva také sily, že nie je v bezvedomí, ak sám svojvoľne zastaví všetky vonkajšie zmyslové dojmy a intelektuálne aktivity, ale vedie vnútorné vedomé.

života. Duša sa orientuje, zo svojich hĺbín vynáša schopnosti a sily, o ktorých normálne vedomie nemá ani potuchy.

Môžete to porovnať s výchovou zraku nevidomého po operácii. Z hĺbky duše môžeme vychovať sily, ktoré pôsobia, ak by inak muselo dôjsť k bezvedomiu, a ktoré teraz pôsobia tak, že spájajú dušu s duchovným svetom, ktorý pre človeka skutočne existuje ako ten náš. zmyslový svet existuje. To, čo duchovného bádateľa vedie k jeho vede, je teda na prvý pohľad niečo subjektívne, ale pozorovania tých, ktorí túto skúsenosť vykonali, dospeli k zodpovedajúcim výsledkom. Najprv chceme len opísať, čo sa týka ľudskej bytosti, ako sa k nám bezprostredne pozerá. Bezprostrednému vedomiu sa ľudská bytosť javí najprv ako fyzické telo so všetkým, čoho sa človek môže dotknúť rukami, čo môže vidieť očami. Teozofia nám však ukazuje, že prirodzenosť ľudskej bytosti sa nevyčerpáva z toho, čo vnímame zmyslami, ale že fyzické telo je vsadené do nadzmyslových, vyšších údov, ktoré možno skúmať len práve spomínaným spôsobom. Potom hovoríme o tom, že všetko, čo spôsobuje životné javy v ľudskej bytosti, je spôsobené nadzmyslovým členom, takzvaným „éterickým telom“ alebo životným telom. O tomto éterickom tele hovoríme tak, že sa môže duchovnému oku javiť tak, ako sa fyzickému oku javí farba, že je to vonkajšia, skutočne len nadzmyslová duchovná realita.

Ďalej hovoríme o tom, že okrem tohto éterického tela existuje ešte jeden nadzmyslový úd – nerobte si výnimku z termínu, mal by to byť len odborný termín – astrálne telo. „Astrálne telo“ nazývame nadzmyslovým nositeľom toho, čo prežívame, inak len vo svojom vnútri ako naše vášne, ako radosť a smútok, ako bolesti, ale aj ako celá predstava kolísajúca hore-dole. Potom rozlišujeme popri éterickom tele a astrálnom tele ešte ďalší nadzmyslový člen; keďže ľudská bytosť má fyzické telo spoločné s celou minerálnou ríšou, má spoločné éterické telo so všetkými živými bytosťami a astrálne telo s celou živočíšnou ríšou. Avšak ľudská bytosť má pre seba ešte štvrtý člen, ktorým je korunou pozemského stvorenia, ktoré nazývame ego-telo alebo ego bytosť, ktorú ostatné pozemské bytosti nemajú.

Teozofia teda hovorí, že úplne rozumieme ľudskej bytosti, ak ju považujeme za pozostávajúcu z týchto štyroch členov. Ukazuje tiež, že ak ľudská bytosť zaspí, dochádza k oddeleniu jej členov, zatiaľ čo v posteli zostáva fyzické telo a éterické telo a astrálne telo a ego sú od nich oddelené a stúpajú do vyššieho sveta. . Pokiaľ sú astrálne telo a ego oddelené od fyzického a éterického tela, ľudská bytosť je tak organizovaná, že jej vedomie zostáva temné. Preto bezvedomie spánku. Časovému rozkladu podlieha len fyzické telo a hustejšia časť éterického tela, ľudskú podstatu tvorí ego, astrálne telo a časť éterického tela. Táto esencia pri smrti odloží vonkajší obal fyzického tela a časť éterického tela a prechádza životom za iných podmienok v duchovnom svete.

Potom teozofia hovorí o tom, že život neplynie len medzi narodením a smrťou, ale že duchovná podstata človeka prechádza opakovanými životmi na zemi vo fyzickom tele, pričom sily, ktoré k človeku patria, dosahujú z tohto života. tomu druhému. Všetko, čo vo svojom živote berieme ako skúsenosti medzi narodením a smrťou, pretože sa učíme, všetko, čo robíme, všetko, čo robíme, kým sa zaťažujeme vinou alebo zásluhami: všetko, čo rozvíja sily v našich dušiach. Neumiera, keď zomiera ľudská bytosť, ale zostáva zjednotená s ľudskou podstatou. Keď podstata človeka spracuje tieto sily v duchovnom živote medzi smrťou a novým narodením, vybuduje si novú telesnú existenciu podľa svojho osudu, aby sme mali výsledky a účinky bývalých životov v tomto živote na zemi. . Svojou podstatou sme vytvorili naše fyzické telo tak, že má teraz tú či onú schopnosť, môže robiť to či ono.

Tento zákon príčiny a následku, ktorý nás stavia na to či ono miesto, do tých alebo oných podmienok, ktoré náš osud vyvinie po tom, čo prvý žije s indickým slovom – pretože v západnej literatúre nemáme vhodný výraz – nazývame zákon karma. Svojou podstatou, ktorú si v bežnom živote najskôr neuvedomujeme, sme si pripravili osud. Ľudská bytosť zažíva na zemi postupné životy. Dalo by sa povedať, že prežíva reťaz života, ktorá ukazuje za čas a dokazuje večnosť ľudskej bytosti.

Tým som sa dnes zdržal dokazovania týchto vecí a len útržkovito som uviedol poznatky, ktoré tvoria najzákladnejšiu úroveň teozofického svetonázoru. To, čo môže človek priniesť ako dokumenty, ako dôkazy reinkarnácie a karmy, tomu chcem venovať v ďalšej prednáške. Dnes som chcel len poukázať na to, že pre vedecky vzdelaného človeka súčasnosti je ťažké nájsť prístup k práve charakterizovaným pravdám teozofie.

Teraz chceme prediskutovať niektoré z možných vážnych námietok, ktoré môžu urobiť tí ľudia, ktorí svoj svetonázor vyvinuli iba z konceptov a mentálnych obrazov súčasnosti. Pre tieto osoby je výnimočne ťažké zoznámiť sa najprv všeobecne s myšlienkou, že duša môže rozvíjať „duchovné zmysly“ – ak môžem použiť tento protichodný výraz.

Predpokladajme, že človek robil vnútorné cvičenia, snažil sa vyvinúť silu vôle takým spôsobom, že si dokáže niečo predstaviť, ak tam nie sú žiadne vonkajšie dojmy; že sa zvnútornil tak, že verí, aj keď očami a ušami nič nevníma, že niečo vidí a počuje. Prečo – niekto sa môže pýtať – by sme to mali všeobecne akceptovať ako niečo oprávnené? — Netreba nič namietat' proti tomu, že človek sa istými vnútornými cvičeniami dostáva k takým zážitkom, ktoré majú istú živosť, možno aj vyššiu než vonkajšie zmyslové dojmy a všetko, čo náš rozum môže dosiahnuť. Avšak — môže povedať oponent — nepozná ilúzie, halucinácie? Či človek nepozná sebaklamy? Neprisahajú tí, ktorí sú vystavení takýmto sebaklamom a ktorí sú duševne chorí, že všetko, čo vidia, je skutočné, že všetko, čo počujú, sú skutočné hlasy a považujú ich za skutočné? Prečo by vízie, ktoré sú umelo vyvolané cvičeniami duše, mali mať inú objektívnu hodnotu? — Najprv musíme odpovedať. Duchovná veda zastáva názor, že nejde o patologické stavy, ale o niečo, čo človek dosiahne „umelými“ cvičeniami duše. To, čo som

teraz povedal, je v skutočnosti triviálne. Nezáleží však na tom, či je takéto vyhlásenie viac-menej triviálne alebo brilantné, ale záleží na tom, čo vypustí do našej duše, ako sa k nemu postavíme svojím presvedčením a presvedčením. Treba povedať, že svedomitý bádateľ pravdy má veľa dôvodov hovoriť o skúsenostiach duše týmto spôsobom a chápeme, že seriózny výskum ich odmieta. Stačí si len predstaviť, aké je pre dnešnú ľudskú bytosť zrejme, že seriózny vedecký výskum môže mať blahodarné účinky len vtedy, keď budú všetky podobné tendencie ako také, ktoré, ako sa zdá, existujú aj v duchovnej vede, zatlačené späť.

Tam sa musíme vrátiť do dávnych čias. Potom by sme mohli dokázať, ako všade – dokonca až do stredoveku – v tom, čo človek vnímal svojimi zmyslami, ktoré mohol skúmať metódami svojho rozumu, sa miešalo niečo, o čom ľudská bytosť veril, že to prežíva s vnútorným mystickým poznaním a ako zmyslové vnemy boli pretkané vnútornými zážitkami. Stačí nahliadnuť skúseným okom do akejkol'vek prírodovedno-historickej knihy stredoveku. Vidíte tam veľmi zvláštne fantastické zvieratá a čoskoro spoznáte, že akékoľvek poznanie a pohľad tej doby bol založený na skutočnosti, že ľudské bytosti videli to nepresne, čo videli, a potom si to predstavovali s tým, čo zažili vo svojich dušiach. Akým spôsobom človek prekonal tieto podvody? — S exaktnou vedou, ktorá spočíva na skúsenostiach zmyslov a na tom, čo tieto zmysly učia náš rozum pozorovaním a pokusmi. Máme isté len vedecké výsledky, keďže máme taký výskum, ktorým si každý človek môže výsledky kedykoľvek skontrolovať. Dnes má človek pravdu, ak chce všetko kontrolovať. Proti tomu môže niečo namietat' len duchovná veda alebo teozofia. Obzeráme sa do čias polárnej žiary prírodných vied, na človeka ako Kepler. V jeho mysli žili nielen tie vonkajšie zákony nebeskej mechaniky, ktoré dnes môžeme študovať ako Keplerove zákony, ale aj skutočný duchovno-vedecký pohľad na harmóniu vesmíru. Z duchovného prenikania vesmíru získal iba svoje zákony nebeskej mechaniky. Tam môže duchovný vedec povedať, pozrite sa, aké je to úrodné, ak otočíme duchovno-vedecký pohľad na Keplera. Napriek tomu Keplerove zákony takmer dokazujú duchovný svet. Napriek tomu nás Kepler dokáže presvedčiť o duchovnom svete. Súper môže povedať, že práve s takým duchom, akým je Kepler, si môžete uvedomiť, že mal predsa len nejaké slabiny. S ním by ste sa

mohli presvedčiť, aké zlé je to pre vedeckú bezpečnosť, ak v jeho duši niečo také žije ako isté mystické rozjímanie o kozmických vzťahoch; tam sa opäť dostávate do stredovekej mystiky a s ňou blízko k dost' pochybným duchovným operáciám, akými je napríklad astrológia so všetkými svojimi výplodmi.

Vzniklo to len preto, že človek abstraktne rozvinul myšlienku všeobecnej nebeskej harmónie a povedal, že predsa musí existovať spojenie veľkého sveta makrokozmu a toho, čo sa deje v jedinej ľudskej bytosti. Potom z toho vznikla stredoveká astrológia. Teraz má však astrológia dost' pochybný aspekt. Nič nepodnecuje ľudský egoizmus tak silný ako práve astrológia, ak by sa budúce udalosti mali predpovedať pomocou konštelácií hviezd. Ak ich chce ľudská bytosť poznať vopred, má to vždy egoistický dôvod. Kepler to vedel a veľmi ho trápilo, že na príkaz svojho princa musel zoslať horoskop pána. V liste priateľovi Kepler informuje o svojej bolesti, keď musel predpovedať konkrétne veci pre vysokú osobnosť. V tomto prípade by podľa neho bolo zlé o niečom informovať dotknutú osobnosť a bolo by lepšie, keby to táto osoba nevedela, pretože by sa rozvíjala, inak žiadna starostlivosť a žiadna energia. — V inom prípade povedal, že treba upozorniť osobu na možnosť, že sa môže priblížiť nešťastie. Oponent môže povedať, že u Keplera existuje aj tendencia pochybnej morálky, keď hovorí, treba si istým spôsobom pomôcť, ak sa dá určiť osud človeka z duchovného sveta, nesmie sa všade hovoriť len pravda, musí zvažiť, či je pravda dobrá alebo škodlivá. Na samom Keplerovi môžete v krátkosti vidieť, že susedná oblasť duchovnej vedy, astrológia, ide len zle. Tragicky možno práve u Keplera zažiť, ako cesta, ktorá vedie na jednej strane do najvyšších oblastí duchovného života, môže viesť na druhej strane k najväčšej povere. Sám Kepler musel bojovať s najhrubšou poverou stredoveku, aby zachránil svoju matku pred hranicou, pretože bola obvinená z čarodejnice. Tu stojíme v bode, kde môžeme úplne uzavrieť reťaz medzi pohľadom do duchovného sveta a najhrubšou poverou. Kto nevie, ako ľahko to chcú dnes pohodlne robiť aj ľudia, ktorí chcú spoznávať duchovný svet a radšej chcú duchov pochybovačne špiritisticky privolať a prejavovať, ako sa duchovným vývojom povzniesť do duchovného sveta. Oponent teda môže povedať, že u Keplera vidíme dôkaz, ako môže teozofický spôsob myslenia viesť ako astrologické do

pochybných oblastí. Príkladov by sme mohli uviesť veľa. Chceme poukázať len na príklad, ktorý môže byť pre iných charakteristický. Nieкто, kto dôkladne študoval Hegela, ako ja, môže povedať aj toto: Hegel sa usiloval o svetonázor, ktorý je nezávislý od každého zmyslového pohľadu. Pokiaľ človek zostáva vo všeobecnosti v akomsi rozmazanom panteizme, dá sa diskutovať o autorizácii jednotlivých vecí. Ak však nieкто predstiera, že vie niečo o špeciálnej konštitúcii toho, čo pochádza z nadzmyslového sveta, potom musí byť ovládaný faktami. Jednou z oblastí, do ktorých duchovný výskum vstupuje ako prvý, je oblasť čísel a ich zákonov harmónie. Niektorí filozofi prijali takéto zákony, Hegel tiež. Hegel sa pokúsil dokázať, že určité číselné pravidlo tvorí základ našej planetárnej sústavy a že podľa tohto číselného pravidla môžeme vedieť, že naša slnečná sústava musí mať toľko a toľko planét, ktoré sa pohybujú v určitých vzdialenostiach. Hegel teda myslel, že odrazom musí byť človek schopný ovládať planetárny systém. Preto poskytol dôkaz, že podľa pravidiel počtu je možných len toľko a toľko planét a okrem nich žiadne iné planéty nie sú možné. Napriek tomu bola planéta Neptún objavená až neskôr.

Takýchto príkladov by sme mohli uviesť veľa, pretože sú pletené podľa práve charakterizovaného vzoru. Človek si pri ňom len uvedomí, že nielen skúsenosti sú zdrojom dôkazov pre dnešnú vedu, ale že aj zdravá kontrola [musí byť podľa faktov]. Tam, kde veda akceptuje hypotézy, akceptuje niečo iba vtedy, ak skúsenosť potvrdzuje teórie. Teraz môžu odporcovia teozofie povedať, že veda sa postavila na zdravú pôdu; a teraz prichádza duchovná veda a chce do vedy primiešať niečo, čo pochádza z celkom iných zdrojov, z vyššieho nazerania, zo zákonov karmy a podobne.

Duchovný bádateľ možno povie, áno, ale mohli by ste sa ku mne priblížiť tak ďaleko, že pripustíte, že to, čo tvrdím, napríklad učenie o karme a opakovaných životoch na zemi, ako niečo, čo sa vo vede nazýva užitočná pracovná hypotéza. — V tom čase, keď vznikla takzvaná oscilačná teória svetla, nikto v nej nevidel niečo iné ako „oscilácie éteru“. Môžete proti tomu veľa namietat; celá teória bol vynájdený systém. Jeden povedal, že ak predpokladáme, že svetový éter preniká všetkými hmotnými procesmi, že všetko je v pohybe, tak tieto oscilácie musia prebiehať podľa matematicky vypočítateľných pravidiel tak, že vzniká to a to. — Potom sa [výpočty] ukázali ako

správne aj v skúsenostiach, napríklad so svetlom, teplom atď. Nieкто to nazýva užitočnou pracovnou hypotézou, ak hovoríme, že táto hypotéza nám dokonca umožňuje objaviť nové fakty; aj keď je hypotéza sama o sebe nesprávna, napriek tomu nás priviedla k pravde. Napriek tomu prijmite myšlienky karmy či reinkarnácie ako pracovnú hypotézu, mohol by duchovný bádateľ povedať odporcom teozofie. Proti tomu by sa dalo namietat': keď sa to týka tak podstatných a dôležitých vecí, ktoré tak hlboko zasahujú do života, nemožno sa zapodievať možnosťou, že vonkajší život možno vysvetliť, ak splníme určité hypotetické požiadavky. Kto sa trochu dôkladnejšie rozhlíadol v logike, vie, že aj z nesprávnych požiadaviek sa dá vyvodit' správny záver. Teozofia môže byť celkom nesprávna, aj keď sa domnievame, že myšlienky karmy a reinkarnácie sú správne. Závery by mohli byť správne, pokiaľ ide o vonkajší život – aj keď požiadavky boli nesprávne. — Prísna, stručná logika by však mohla povedať; tým sú teozofické myšlienky odmietnuté ako užitočné pracovné hypotézy.

Je to ešte horšie, ak to človek zväži epistemologicky. Tam môže odporca teozofie povedať, že v súvislosti s poznaním je dôležité predovšetkým skúmať objektívnu validitu. Teraz nie je vôbec žiadna možnosť rozlíšiť pravdu a omyl ilúzií, halucinácií a akéhokoľvek duševného života všeobecne, než ovládanie skúsenosťou. Ak nieкто vylúči skúsenosť a život duše by mal pokračovať bez skúsenosti, dostane sa do oblasti absolútnej svojvôle, nekontrolovateľnosti. To znamená, že veda, ktorá hľadá princíp ovládateľnosti, musí považovať celú metódu vyššieho videnia za neopodstatnenú a musí súhlasiť s modernou vedou, ktorá hovorí, že to, čo treba považovať za vedecké, musí byť nezávislé od všetkých subjektívnych skúseností. Musí sa to uskutočniť, kým vylúčime všetko, čo patrí do nášho duševného života. Vy však hovoríte – moderný epistemológ môže povedať duchovnému vedcovi – že chcete zostať len vo svojom živote duše a chcete ho izolovať; to znamená, že vstupujete do oblasti, ktorú veda práve vylúčila. Moderná veda ukázala, že svoje isté výsledky našla len preto, že postupovala tak, že vylúčila všetky subjektívne skúsenosti. Treba teda povedať teozofom, nemiešajte do vedy nič, čo by zahrialo staré metódy, ktoré človek prekonal od pätnásteho, šestnásteho, sedemnásteho storočia.

Môže teda hovoriť nálada, vnem niekoho, kto čelí duchovnej vede s postojom našej doby. Možno však preniknúť ešte hlbšie a pýtať sa, či existuje nejaká možnosť všeobecne tvrdiť, že to, čo vidí človek, ktorý dosiahol vyššie nazeranie, má význam aj pre iných ľudí? — Tam však duchovná veda hovorí, že toto vyššie nazeranie je potrebné na návštevu nadzmyslového sveta a na skúmanie jeho právd. Ak však boli pravdy nadzmyslového sveta nájdené a povedané, potom ich možno pochopiť s akoukoľvek nestrannou logikou a akýmkoľvek prirodzeným zmyslom pre pravdu. Tak ako každý človek nemôže ísť do laboratória, aby sa informoval o metódach biológie a zoológie a iných odboroch a stále môže akceptovať výsledky týchto výskumov, možno tiež prijať a pochopiť – hovorí duchovná veda – to, čo sa skúma v nadzmyslový svet.

Teraz by sa dalo položiť otázku, či je takéto tvrdenie duchovného výskumu oprávnené? Bolo by to oprávnené len vtedy, keby to, čo duchovný bádateľ hovorí, by sme mohli pochopiť podľa vzoru, ktorý sme si vytvorili na pochopenie v obvyklom vedeckom svete. Duchovný bádateľ tam napríklad hovorí, že náš súčasný život medzi narodením a smrťou je efekt, ktorý vzniká z príčin minulých životov; predchádzajúce životy zasahujú do nášho súčasného života. To, čo prežívam teraz, prežívam ako šťastie alebo nešťastie, ako svoje schopnosti, ako svoje sily, nádeje a životnú istotu, pretože som ich spôsobil v minulých životoch. Musím sa naučiť považovať súčasný život za dôsledok tých dôvodov, ktoré som spôsobil v minulých životoch. Proti tomu, môže povedať oponent, máme také veci aj vo vonkajšom svete, že následky sa vracajú k príčinám a že uznávame, že niečo bývalé žije ako následok v niečom neskôr. Zoberme si príklad, ktorý hrá veľkú úlohu v moderných prírodných vedách. Máme tu zákon, že bytosť vo svojom embryonálnom vývoji nakrátko zažije všetky tie formy, ktorými prešli určité zvieratá v priebehu svojho vývoja od nedokonalých úrovní k dokonalejším. Vieme, že ľudská bytosť počas svojho embryonálneho vývoja — možno od osemnásteho dňa po počatí — prechádza úrovňou, ktorá kopíruje tvar ryby; potom neskôr prechádza inými formami, takže postupne dospieva do foriem, v ktorých sa rodí. Z toho prírodné vedy vyvodzujú záver, že vonkajšia, fyzická ľudská bytosť pochádza z nedokonalejších živých bytostí a že postava nedokonalejších živých bytostí má trvalý účinok v tom, čo je

človekom pred narodením. Tam vidíme fungujúce formy, ktoré vidíme v línii. Ty, duchovný bádateľ, nám musíš ukázať, že naozaj v živote človeka, v jeho mysli, duši a v jeho osude žije niečo, v čom sa dá rozpoznať pôvod predchádzajúcich príčin, ako aj len rodokmeň. embryonálnym vývojom človeka, v ktorom prijíma zvieracie formy. Duchovný výskum však teraz môže ukázať, že určité procesy duše, ktoré sú individuálne u každého človeka, nemožno vysvetliť ako produkt dedičnosti, že jeho najvnútornejšia podstata dáva niečo iné, než to, čo je línia. Ak potom človek sleduje, ako sa vyvíja ľudský život, ako človek postupne dospieva, uvedomí si, ako sa postupne objavujú sily a schopnosti. Potom už možno vonkajšími prostriedkami rozpoznať, že dedičnosť to nielen dáva, nielen vzdelanie, ale aj to, že sa prepracovala z toho, čo existuje u každého jedného človeka. Toto sa pridáva k zdedenému, a to musí pochádzať – ak to človek nepovažuje za zázraky – z iných príčin, ktoré možno priviesť len späť k duchovno-duševnému životu, ktorý už človek predtým zažil. Príčiny nemožno nájsť ani v dedičnosti, ani vo výchove. Takýto záver je možný. Duchovný bádateľ môže povedať, že môžem prinútiť ľudí, aby pochopili to, čo viem z duchovného pohľadu, takou logikou, ako som to teraz charakterizoval.

Súper sa môže ozvať, do života vstúpi niečo, čo by nebolo zázračné, keby ste len konzultovali všetky bežné podmienky. Ten, kto nahliada vedeckými metódami hlbšie do života, vie, aký veľký vplyv majú na našu dušu práve prvé detské zážitky. Sú zabudnuté, zostávajú skryté v duši, ale pri vhodnej príležitosti sa vynoria a ľahko by sme uverili, ak by sme ich neskôr videli vynárať, že žiadna z nich nevedie späť k výchove, ani k dedičnosti, treba si ich vysvetliť ako pôvodnú. z bývalého života. Robíme to však len preto, že nám nevadí, ako sa prvé detské zážitky uchytia v duši a že majú oveľa väčší význam ako všetko neskôr.

Vonkajšia veda teda môže povedať, že ešte nie sme tak ďaleko, aby sme dostatočne preskúmali život dieťaťa, aby sme mohli povedať, ako sa pre dušu dieťaťa vyvíjajú skúsenosti prvých rokov. Musíme počkať, kým sa dostaneme hlbšie a hlbšie do tejto oblasti, potom môžeme niečo, o čom vy, duchovní bádatelia, tvrdíte, že pochádza z minulých životov, vysvetliť vecami, ktoré sa dejú celkom prirodzeným spôsobom.

Áno, súper môže ísť ešte ďalej. Môže napríklad povedať, že aj tie ľudské bytosti, ktoré sa cvičeniami duše dostanú k duchovnému videniu, musia vyjadrovať to, čo vnímajú vo vyššom svete – len aby to bolo pochopené – vo formách, v symboloch fyzickej reality. Je to veľmi zvláštne: tí ľudia, ktorí sa stali takpovediac jasnovidcami, sa vyjadrujú – povedal by oponent – v každom prípade celkom inak. Na prelome osemnásteho a devätnásteho storočia nikto v duchovnom svete nevidel nič, čo by sa týkalo napríklad elektriny alebo železníc; teraz vidia veci, ktoré sa týkajú elektriny alebo železníc v duchovných svetoch. Kto by nepochyboval o tom, že v duši sa vzájomne prelínajú nevedomé veci, ktoré sa premieňajú tak, že sa objavujú tieto iluzórne duchovné zážitky. Nič nemohlo ospravedlniť nároky tých, ktorí hovoria o cestách do duchovných, nadzmyslových svetov. Čím presnejšie človek skúma, tým viac sa rozpúšťajú myšlienky bývalých životov, karmy. Človek by mal opakovane ukazovať len na prvé zážitky z detstva, ak sa objavia také veci ako predstava karmy.

Duchovná veda môže teraz asi povedať, predpokladajme, že rodičovský pár má tri, štyri deti – každé dieťa je obdarené inými vlastnosťami. Ak by malo byť všetko zakorenené v dedičnosti, predsa sa nedá pochopiť, prečo deti rodičovského páru nemajú rovnaké vlastnosti, pretože pochádzajú od rovnakého otca a tej istej matky. Práve to nám ukazuje, ako hovoria niektorí obhajcovia duchovnej vedy, že v tom, čo ľudská bytosť dostala ako zdedené, sa zrodila individuálna bytosť a z toho sa vysvetľuje ten rozdiel. Proti tomu chce oponent len polemizovať, no to, čo sa traduje, sa traduje od oboch rodičov alebo aj od predkov. Rôzne vlastnosti [predkov] sa prelínajú. Prečo by sa u detí nemali objavovať rôzne zmesi a tým aj najrôznejšie individuality? Ak by sme sa raz mohli pozrieť do zložitých štruktúr dedičnosti – možno by povedal oponent –, boli by umlčané všetky nároky duchovných bádateľov, ktoré zaujímajú hľadisko reinkarnácie. Ak – na podporu myšlienky reinkarnácie – teozofická literatúra poukazuje najmä na to, že aj dvojčatá vykazujú rôzne vlastnosti, oponent by mohol odpovedať, že všetko, čo sa dá takto prejavíť u detí rôzneho veku, platí najmä pre dvojčatá.

Iní hovoria – na dôkaz učenia o reinkarnácii – ľudská bytosť prejavuje svedomie, vo svojej podstate morálnu zodpovednosť. Ak sa

považujete za zodpovedného za konanie, ktoré robíte, musíte mať na svoje činy iný názor, než že ste to urobili. Ľudskej bytosti musíte pripísať iný pôvod ako len pôvod z rodovej línie. Niektorí teozofickí autori chápu svedomie, zodpovednosť a podobne tak, že sú dôkazom individuálnej podstaty, ktorá prechádza rôznymi životmi na zemi. Treba len poukázať na fakt, že už bystrí bádatelia vysvetľovali svedomie a zodpovednosť tak, že človek sa v rámci ľudskej spoločnosti vyvíjal pomaly a postupne. Napríklad na svedomí sa dá ľahko ukázať, že človek si všimne, že určité činy mu prinášajú určité nevýhody. V duchu si spája koncepty akcie s výslednou nevýhodou. To sa v ňom usadí, takže nakoniec usúdi: toto vám nie je dovolené. — Predstavte si, že sa to zmenilo na impulz a tento impulz sa odovzdá, a potom máme svedomie s nasledujúcimi potomkami. Avšak — môže namietat' oponent — je povrchné, ak zo svedomia predpokladáte vnútornú podstatu ľudskej bytosti, ktorá prechádza rôznymi životmi na zemi.

Pri pohľade zvonku sa vec môže zdať tomu, kto nevyzerá presne tak, akoby to nikto nemohol dokázať. Len duchovný bádateľ si musí dávať pozor na ťažkosti, ktoré majú práve svedomití ľudia, ak chcú pristúpiť k duchovnej vede. Keďže to, čo som dnes povedal, je práve pre takýchto ľudí prekážkou; neprekonajú to.

Ak pokračujeme a skúmame, ako môže oponent položiť otázku, ako sa duchovná veda správa v oblasti morálky - potom teozofia normálne hovorí, aký morálny impulz dáva človeku, ak počuje, že jeho súčasný život je spôsobený dôvodmi, ktoré ľudská podstata, to je on sám, vložil do predchádzajúceho života a tým, čo robí teraz, pripravuje príčiny pre ďalší život. Ako sú navrhnuté morálne názory takejto ľudskej bytosti? Súper sa tak mohol opýtať.

Povie, taká ľudská bytosť sa ľahko nechá presvedčiť, aby si povedala o nesprávnom konaní, ak to urobím, nesiem si to do ďalšieho života a sám dostanem trest v ďalšom živote. — S takýmto popudom vynechá isté úkony. Je to však ten najsebeckejší impulz, aký môže byť, ak človek koná dobro, pretože to prináša účinky v ďalšom živote, aké si želá, a zdržiava sa tých zlých, pretože prinášajú skôr neprijemné a fatálne následky. Preto sa človek odvoláva na egoizmus ľudskej bytosti, ak ju odkáže na karmu a povie mu, že tým či oným konaním spôsobuješ zlé následky v budúcom živote! —

Kde zostáva to veľké slovo, že človek koná morálne, ak robí dobro pre dobro? Ak si niekto, kto verí v karmu, povie, stále robím niečo, čo možno prináša nevýhodu – potom to prináša výhodu v neskoršom živote, dobro sa nerobí tak pre dobro, ale ľudský egoizmus je rozvírený tým najjemnejším spôsobom. Berieme ďalší prípad. Predpokladáme, že človek verí, že prežíva šťastie alebo nešťastie, pretože si to spôsobil v minulom živote sám a musí to bez reptania prijať. — Takáto dispozícia — tak by mohol povedať oponent — sa ukáže byť fatalizmom, ak človek pripisuje všetko, čo sa deje, jeho predchádzajúcim činom. Namiesto toho, aby sa vzchopil a aktívne zasahoval do života, bude sa spoliehať jednoducho na princíp: toto ste si do toho vpustili! Potom to spôsobí, že ak je teozof slabý, povie, prečo by som sa mal ťahať hore? Moja karma ma urobila slabým; má to svoje dobré dôvody v minulom živote. — Takto vzniká strašný fatalizmus. Môžeme sa z nej naučiť, ako môže oponent vyhlásiť egoizmus a fatalizmus za niečo, čo možno tým najpodstatnejším spôsobom presadiť proti teozofickému princípu morálky.

Ak si teraz chceme predstaviť, ako musí teozofia pôsobiť na náboženský život, uvedomíme si, ako vodcovia teozofického života definujú teozofiu ako druh náboženstva múdrosti, ako niečo, čo vedie do náboženskej oblasti od poznania a poznania. Náboženstvo nemôže existovať bez ducha žijúceho vo svete – bez ohľadu na to, či si tohto ducha predstavujete ako mnoho duchov alebo ako jedného ducha. Bez živého ducha nemôže nastať v duši ten impulz citov a vnemov, ktorý je potrebný pre skutočný rehoľný život. Toto nazeranie na niečo duchovné – ako by mohol argumentovať oponent –, táto oddanosť vonkajšieho ducha, ktorý je pôvodcom pozemských udalostí a ľudských osudov, je zakalená vierou v ľudskú individualitu, ktorá prechádza z jedného života do druhého. Musí sa vyrovnáť sám so sebou ohľadom rehoľného života; to znamená odkazovať všetko na seba. Srdce sa teda nemôže rozširovať a myseľ sa nemôže otvárať tak, ako je, v opačnom prípade, ak sa človek nielen pozerá do seba, ale môže hľadiť aj na niečo božské, do čoho patrí, o čo má záujem a o čo je v živom vzťahu.

Ak by sme chceli zhrnúť všetko, čo sa dá namietat' proti teozofii, oponent by mohol povedať, že v morálnom a náboženskom ohľade duchovná veda ponecháva veľa želaní. Prejavuje sa to najmä v tom, že

u ľudí, ktorí sú od začiatku vnútorne nedisciplinovaní alebo majú laxné vedecké svedomie, sa postupne vyvinú celkom zvláštne pudy do života. Tam si človek uvedomí – a to platí pre všetkých stúpcov teozofie – ako to vyplýva z pozorovaní – že ľudia, ak by sa zaplietli do duchovno-vedeckých právd, stratili by záujem o svieži, plnohodnotný život; človek si uvedomí, že sa sťahujú z bezprostredných problémov vonkajšieho sveta. Zamýšľajú sa nad tým, čo ich priviedlo do života, a dokonca začnú pohrdať vonkajšou realitou a cítia sa dobre, iba ak už od vonkajšieho sveta nič nechcú. Chceme hovoriť len o tom, na čo by sa mohli odporcovia teozofie právom odvolávať. Mohli by správne poukázať na skutočnosť, že mnohí teozofovia s laxnejším citom pre vedeckú pravdu sa stávajú zbytočnými pre všetky výkony, ktoré si vyžaduje silný a zdravý život. Lebo nestoja v živote, ale sú alebo sa stávajú excentrikmi; takíto ľudia vznikajú z teozofie! — Oponent mohol poukázať na množstvo príkladov. Okrem toho by mohol ukázať, ako sa nedostatočná kontrola skúsenosťou môže stať dosť zlou, ak ľudská bytosť, ktorá chce rozvíjať duchovné oči, duchovné uši v sebe, nemá vyvinutý zmysel pre pravdu a taký impulz pravdy, akým nás ovláda vonkajšia skúsenosť. Potom duchovne vidiaca, takzvaná jasnovidná ľudská bytosť stráca vnútornú kontrolu, ktorá musí byť dôležitejšia, ak vonkajšia kontrola chýba. Tam sa ukazuje, že človek sa môže dostať do nepravdivosti – najprv nevedomej –, do omylov a napokon do vedomej nepravdivosti, do klamstiev, ktorých dôsledky si neuvedomuje, pretože nedokáže rozlíšiť ilúziu od pravdy. Preto potreba nahliadnuť do duchovného sveta musí byť založená na pravde a morálke. Ukazuje sa, prečo by sa z toho mohol stať taký veľký problém, ktorý vyjadril napríklad Goethe vo svojom *Faustovi*. Tu stojí Faust na nás, na typickú ľudskú bytosť, ktorá sa chce dostať do duchovného sveta a predĺžiť si svoj individuálny život, ktorý má však často možnosť zablúdiť, napriek svedomitému úsiliu, a ktorý po takmer dovŕšení hovorí jeho život: mohol by som zo svojej cesty odstrániť len mágiu. — Vyznanie duchovného bádania môže byť také tragické. O ľudskej duši však musíme uvažovať nielen teoreticky, ale aj v plnohodnotnom živote. Iba samotná skúsenosť nám môže poskytnúť vhodné učenie. Ak chce naša duša nasledovať duchovný výskum, môže sa toľko zdôvodňovať, prečo má naša duša tú či onú konštitúciu

– s istotou to vieme: teoretické vety sú jedna strana, mentálne impulzy druhá strana. Všetko môže byť teoreticky celkom logické a duša môže zablúdiť, ak v sebe nenašla istotu. Oponenti môžu právom poukázať na niečo také, čo existuje v najrôznejších podobách. To nám môže ukázať, že námietky nesmieme brať ľahko, pretože sa dajú ľahko nájsť.

V duchovnej vede alebo teozofii môžete nájsť odkazy, že v človeku žije individuálna podstata. Jeden ukazuje, že biografia je možná len pre ľudskú bytosť, pretože len ľudská bytosť má ten charakteristický individuálny priebeh života, ktorý umožňuje biografiu. Životopis je možný pre najväčšieho aj pre najvýznamnejšieho človeka. Prejavujeme rovnaký záujem o jedinú ľudskú bytosť, aký máme o rod zo zvieracej ríše. Je to povrchná námietka, ak niekto povie, no dalo by sa napísať aj životopis psa alebo mačky. Naozaj, človek by to mohol urobiť. Keď som bol žiakom, učiteľ nás raz potrápil, aby sme napísali životopis nášho pera. Človek môže preniesť všetko na všetko, ale musí brať ohľad na to podstatné. Žiadny duchovný bádateľ netvrdí, že pes alebo mačka nemôžu mať súhrn individuálnych vlastností. Jeden len hovorí, že prejavujeme rovnaký záujem, aký máme ako človek o jediného človeka, o celý živočíšny rod. Aj záujem o zviera môže byť väčší ako o človeka, ale nie je to rovnaký *záujem*. Každého človeka považujeme za svoj vlastný typ alebo rod.

Je rozdiel, či čelíme skutočným odporcom teozofie alebo tým, ktorí nedokážu prekonať ťažkosti, ktoré nám dáva celé naše myslenie a cítenie a naša veda. Dnes som chcel povedať takéto námietky. Samozrejme, mohli by sme pokračovať v rozprávaní až do zajtrajšieho rána, zvýšiť počet námietok a ísť do detailov. Som si vedomý toho, že som nepovedal ani tie najdôležitejšie námietky. Ukázal som len, ako sa dá konzultovať s epistemológiou, morálkou, náboženstvom a životnou istotou, ak chce podať dôkazy proti teozofii.

Je to možno najkrajší výsledok, ktorý môže vzniknúť z duchovnej vedy, že sa človek naučí praktizovať skutočnú toleranciu. Skutočnú toleranciu môže mať človek len vtedy, ak pochopí rôzne individuality, odlišné myslenie a cítenie. Pokiaľ počujeme navrhované námietky, môžu nás povzbudiť, ak ich neprijmeme ľahko, ale dokážeme nájsť to, čo oponent argumentuje v nás samých. Ak takpovediac zo seba

urobíme oponenta, aby sme sa vyrovnali s oprávnenými námietkami, praktizujeme teozofickú toleranciu.

Takto charakterizovaným spôsobom by mal duchovný bádateľ vždy čeliť všetkým ostatným námietkam, ktoré by mohli urobiť z opačnej strany. Priaznivci aj odporcovia by mali zvážiť, či sa proti odporcom postaví protipól fanatizmu, ktorý musí byť impulzom teozofického postoja, aby ste si vždy položili otázku, akú dôležitosť majú ich námietky? — Preto teozofa neprekvapí žiadna námietka. Teozofia môže napredovať len vtedy, ak takáto vnútorná diskusia môže prebiehať s každým oponentom.

To, že je to požiadavka, s ktorou zápasí aj naša doba, sa môže prejaviť, ak sa opakovane domnievame, že oponenti vôbec nevedeli odhadnúť váhu a dôležitosť ich námietok. Už som veľakrát poukázal na názor Eduarda von Hartmanna, ktorý najmä vo svojej *Filozofii nevedomia* reprezentoval, aký negatívny ohlas mala u jeho odporcov, ako anonymne napísal vyvrátenie, ktoré sa jeho odporcom veľmi páčilo. Potom prezradil, že vyvrátenie napísal on sám a ukázal, že môže veľmi dobre vzniesť rovnaké námietky a nikto nemá absolútnu pravdu.

Teozofi by však nemali len poznať námietky [proti teozofii], ale je aj ich povinnosťou sa s týmito námietkami akosi vysporiadať. Keď sme sa dnes otvorili týmto námietkam, chceme v ďalšom rozhovore vidieť, ako sa táto oblasť javí z druhej strany, z ktorej sme dnes viac-menej ukázali opak. Chceme zistiť, či sú pre oponentov podstatné dôvody, ak tvrdia, nechajte nás na pokoji s vašou teozofiou, pretože je nielen nevedecká, ale odporuje aj akejkolvek vyššej morálke, zakladá nedostatočnú etiku, nedáva životnú istotu a je nábožensky absolútne neadekvátne.

Na druhej strane, môže byť niečo zlé, čo ukazuje, že všetky tieto námietky sú stále nesprávne? Tieto námietky však nechceme brať tak, ako keby sme ich chceli jednoducho odmietnuť ako chyby, ale tak, aby sme sa z nich poučili. Pre niektorých súčasníkov je ťažké nájsť cestu k teozofii. Pre niektorých ľudí, ktorí sa stanú ľahkovážnymi zástancami teozofie, by však mohlo byť tiež príkladné, aby sa raz postavili takýmto ťažkostiam. Pretože aj cesta ku hviezdám môže byť drsná a môže byť aj dobrá, pokiaľ si nebudeme príliš pohodlne.

V ďalšej prednáške ukážem, ako sa môže ľudská bytosť zoznámiť s týmto svetom duchovných hviezd a že nesmie podľahnúť dnešným námietkam, ale môže ich prekonať.